

ՄԻՍՍՔ Հ. ՃԵՎԱՀԻՐՃՅԱՆ

ԼՐԱՅՈՒՑԻՉ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ Ս. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՍՔԱՆՉԵԼԱԳՈՐԾԻ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ինչպես հայտնի է, Ս. Նիկողայոս Սքանչելագործը ծնվել է Փոքր Ասիայի հարավ-արևմուտքում գտնվող Լիկիա երկրամասի Պատարա (Pavtara) բնակավայրում: Այդ գյուղը գտնվում էր այժմյան Կալկան ծովածոցի մուտքի արևմտյան ափի հրվանդանում: Ս. Նիկողայոսի ծննդավայր Պատարայի հրվանդանի դիմաց կան երկու կղզիներ: Այժմ դրանք պատկանում են Հունաստանի Հանրապետությանը: Կղզիներից ավելի մեծը կոչվում է Չաթալ աղասը: Իսկ հիշյալ ծովածոցի մուտքի արևելյան ափի հրվանդանին գտնվում էր Կալամաքի (Kalamavui) գյուղը: Անցնող դարերի ընթացքում աղավաղվել են տեղանունները, որի պատճառով էլ աղճատվել են Ս. Նիկողայոս Սքանչելագործի ծննդավայրի ու գործունեության վայրերի անունները և տեղերը: Մկրտիչ Ավգերյանի «Լիակատար վարք եւ վկայաբանություն Սրբոց որք կան ի հին Տոնացուցի Եկեղեցւոյ Հայաստանեայց» (Վենետիկ, 1810 թ.) բազմա-հատոր աշխատությունում (հտ. Թ, էջ 308) գրված է. «... Էր ծննդեամբ ասիացի՝ ի Լիկիացոց նահանգէ, ի քաղաքէն Միւռիոյ, կամ ըստ ոմանց ի Պանթեռայ, կամ ի Պատարայ՝ որ օտ է ի Միւռա կամ ի Զմիւռին, ոչինչ հետի ի Զմիւռնիայ կամ Սմիւռնայ քաղաքէն Յոնիոյ, այսինքն յԻզմիրէ: Անուն հօր նորա Եպիփան, և մօրն Նունէ կամ Նովնիս,...»: Ավգերյանն այնուհետև ասում է. «... ընկալաւ մեծն Նիկողայոս զձեռնադրութիւն եպիսկոպոսութեան և զառաջնորդականն վերակացութեան Միւռոյ մեծի մայրաքաղաքին, որ և Զմիւռին ասի մերձ ի Զմիւռնիա»:

«Վարքի» վերոհիշյալ «Պանթեռայ» տեղանունը ոչ մի առնչություն չունի Ս. Նիկողայոսի ծննդավայր «Պատարայի» հետ և «Պանթեռա»-ն աղավաղյալ ձևն է «Պատարայի»: Վերջինիս համար ասվում է. «Մօտ է ի Միւռա կամ Զմիւռին», որը հավասար է 87 կմ-ի: Իսկ Միւռա և Զմիւռնիա բնակավայրերի անունները վերաբերվում են տարբեր վայրերի: Միւռա և Զմիւռնիա (այժմ Իզմիրի նավահանգիստ քաղաք) բնակավայրերի միջև ընկած տարածությունը 348 կմ է: Բացի դա՝ «Վարքում» նշված է «Յոնիոյ» նահանգի «Միւռնայ» կամ «Զմիւռնիայ» քաղաքի մասին, որը նույնացված է արդի Իզմիր քաղաքի հետ: Այդ շփոթության պատճառ է հանդիսացել տեղանվան սկզբի «զ» նախդիրի առկայությունը:

Առկա վարքագրություններում, տեսական գրականությունում և Հայսմավուքներում, ինչպես ասվեց, աղավաղվել է Ս. Նիկողայոս Սքանչելագործի կենսագրությունը: Այդ պատճառով էլ ստեղծվել են մի քանի Ս. Նիկողայոսներ:

Հ. Աճառյանի «Հայոց Անձնանունների Բառարան»-ում հետևյալն է գրված «Նիկողայոս» անվան համար. «... Նիկողայոս մեծ Հայրապետ Միւռոնայ Լիկեացոց, որին տոնում է Հայոց Եկեղեցին (ունի գանձեր, տաղեր, աղոթքներ, շարական)»¹:

Ս. Նիկողայոս Սքանչելագործի անվան հետ զուգահեռ հիշատակվում է նաև մի Մյուռոն եպիսկոպոսի անուն: Նա ապրել է Կրետե կղզում և նրա հրաշագործությո-

¹ Հ. Աճառյան, Հայոց Անձնանունների Բառարան, հտ. Դ. Երևան, 1948, էջ 75, «Նիկողայոս»:

յուններից մեկում հիշվում է նաև Տիրտոն (Tirton) գետի անունը²:

Ս. Նիկողայոս Սքանչելագործի բազմաթիվ անունների թվում հիշվում է նաև եվրոպացիների Սանտա Կլաուսը: Նա է Ձմեռ Պապին և մանուկների սիրելի սուրբը: Դրա համար է ասվում, որ Ամանորյա գիշերներին տների ծխնելույզներից գաղտնի իջնելով, երեխաների բարձերի տակ նվերներ է դնում: Նիկողայոս-Նիկոլաոս անունի տրոհումից առաջացել է Կլաուս անունը:

Նիկողայոսի փոխարեն հույները ունեն Այոս Վասիլիսը: Դա Կեսարիացի Սուրբ Բարսեղ Մեծ Հայրապետն (329-379 թթ.) է:

Ս. Նիկողայոս Սքանչելագործի կենսագրության աղավաղմանը պատճառ է հանդիսացել անցյալի վարքագիծների պատմական դեպքերի և աշխարհագրական վայրերի իրենց չիմացությունը, Հ. Մ. Ավգերյանի «Վարքի» վերոհիշյալ «Պանթեոնայ»-ն մտացածին մի տեղանուն է և ոչ մի առնչություն չունի Ս. Նիկողայոս Սքանչելագործի ծննդավայր «Պատարայի» հետ: Այդ «Պանթեոնայ»-ն աղավաղյալ ձևն է Պատարայի, դարձյալ տեղանուն չէ, այլ անձնանուն է³: Ծովեզերյա Պատարա (Pavtara) գյուղը այժմ կոչվում է Օվագելմիշ (Ovagelmiş): Իսկ Միւռա (Mura, Məra, Միւռիա) բնակավայրը այժմ կոչվում է Դեմրե (Demre, Jnhah): Անցյալում այս տեղանունը աղավաղվելով դարձել էր Զմիրոն, Սմիրոնայ, Զմիրոնիա (İzmir):

Արդի Վրաստանում կան Պատարա (Պատարա) անունով տեղանուններ.

1. Կյումրիից հյուսիս և Դմանիսիից հարավ-արևելք (Պատարա-Ճմանիսի)
2. Գորիից քիչ հարավ (Պատարա-Ամենի)

Վարքագրություններում հիշատակված «Լիկեացոց Միւռոն⁴ եպիսկոպոսի» անունը խառնվելով Լիկիայի (Lycia) Միւռա, Միռիա, Միւռիա բնակավայրի անվան հետ, ժամանակի ընթացքում աղավաղվելով ստացել է «Միւռոն եպիսկոպոս» անվան ձևը:

«Վարք»-ի հտ. Թ., էջ 316-ում գրված է. «... առաջնորդականն վերակացութեան Միւռիոյ մեծի մայրաքաղաքին, որ և Զմիրոն ասի մերձ ի Զմիրոնիա»⁵: Լիկիա երկրամասի Միւռիա բնակավայրը անցյալում ոչ մի ժամանակ չի եղել «մեծի մայրաքաղաք»⁶:

Ս. Նիկողայոս Սքանչելագործը մասնակցել է 325 թ. Նիկիայի Տիեզերական եկեղեցական ժողովին, ընդդեմ Արիոսականության: Ս. Նիկողայոսի մահվան թվականը դնում են «... ի վերջին ամս Մեծին Կոստանդիանոսի, զոր ոմանք դնեն յառաջին ամս որդուցն Կոստանդիանոսի.....»⁷: Այս թվականը համապատասխանում է 337 թ. դեկտեմբերի 6-ին: Եվրոպացիները Ս. Նիկողայոսի հիշատակը տոնում են դեկտեմբերի 6-ին:

Այժմ Դեմրե գյուղում պահպանված Ս. Նիկողայոս Սքանչելագործի եկեղեցին առաջին անգամ կառուցվել է 905 թ. Բյուզանդիայի Մոնոմախոս Զոյա կայսրուհու

² «Շողակն» երկշաբաթաթերթ, 2001 թ., նոյեմբեր Բ. թիվ 22 (419, Երևան, էջ 1 և 3, «Հիշատակությունք Սրբոց», Մարո Սարգսյանի:

³ Հ. Աճառյան, Հայերեն Արմատական Բառարան, հտ. IV, Երևան, 1979, էջ 481:

⁴ Դրա հայրենիքը իբր եղել էր Կրետե կղզիում:

⁵ Ավգերյան Մկրտիչ, Լիակատար վարք և վկայաբանությունք Սրբոց որք կան ի Հին Տոնացուցի Եկեղեցույ Հայաստանեայց, Վենետիկ, 1810, հտ. Թ, էջ 316:

⁶ Նշվ. աշխ., էջ 316:

⁷ Նշվ. աշխ., էջ 323:

կողմից: Ս. Նիկողայոսը համարվում էր Բյուզանդիայի Կոստանդին 1-ին կայսեր մոր՝ Ս. Հելինե (247-327 թթ.) կայսրուհուն ժամանակակից: Ս. Նիկողայոսը ինչպես հովանին էր մանուկների, այնպես էլ պահապան սուրբը ծովագնացների և ցամաքում վտանգվածների: Ծովում փոթորկի հանդիպած հույն ծովագնացները դիմում էին արագահաս Ս. Նիկողայոսի օգնությանը և ծովի ջրի մեջ էին իջեցնում սրբի պատկերը: Բացի հույներից, այլ քրիստոնյա ժողովուրդների ծովագնացներն էլ վտանգի ժամանակ դիմում էին Ս. Նիկողայոս Սքանչելագործի օժանդակությանը: Սրբի ապրած ու թաղված եկեղեցին գտնվում է ծովափից 2 կմ հեռավորության վրա, այժմյան Դեմրե գյուղում: Այնտեղ է գտնվում նրա նշանավոր գերեզմանը և Այոս Նիկոլայի անվանվող նշանավոր եկեղեցին: Ս. Նիկողայոսի մասունքները մինչև Համաշխարհային Ա Պատերազմի տարիները պահվում էին Դեմրե գյուղի գերեզմանոցում, ապա տարվել են Անթալիա քաղաքի հնագիտական թանգարան և այժմ գտնվում են այնտեղ: Պետք է ասել, որ Ս. Նիկողայոսի աճյունի մեծ մասը անցալում գողացվել է ծովահենների կողմից և մեղքերի թողության համար տարվել է Հռոմ: Անթալիայի թանգարանում պահվող սրբի մասունքները բաղկացած են մի քանի ոսկորներից, որոնց ծայրերը մաշված են ժամանակի, բնության և արտաքին ազդեցության պատճառով: Ուստի ոսկորները պատված են դեղնավուն, թափանցիկ և փայլուն ջնարակով, որպեսզի երկար ժամանակ դիմանան արտաքին ազդեցությանը: Մասունքները դրված են երկփեղկ փայտե խոշոր տուփի մեջ: Մեկ փեղկին ներսի կողմից գտնվում է սրբի գունավոր նկարը: Իսկ մյուս փեղկի մեջ փորված են համապատասխան մեծության ակոսներ՝ ոսկորները տեղավորելու համար:

Ս. Նիկողայոս Սքանչելագործի գերեզմանի ներքևի եզրագարդը կազմված է բազմաթիվ կեռ խաչերի (սվաստիկա) միահյուսմամբ:

Հայկական լեռնաշխարհից Արիները դեպի արևմուտք տեղափոխվելիս, բնակություն են հաստատել նաև Լիկիայում և բնակավայրեր են հիմնել իրենց էթնոնիմով՝ Արինա (Arina, այժմ՝ Kınık, անցյալում՝ Xanthos), Արիկանդա (Aricanda, այժմ՝ Aykırca), Արիասոս (Ariassos), (այժմ՝ Dağ, Hafybey, Bademağacı), Arnea, Arsada և այլ անուններով:

Ս. Նիկողայոս Սքանչելագործի ապրած և եպիսկոպոսական առաջնորդ եղած Միուա բնակավայրի դիրքը պատահական, նվիրական մի վայր չէր և համաձայն հին ըմբռնումների այնտեղ էին իրար հանդիպում տեղադրական 10 առանցքների ուղղությունները: Միուա բնակավայրը հիմնվել էր նախաքրիստոնեական շրջանում, ուր եղել էր նաև Ս. Նիկողայոս Սքանչելագործի կործանած Արտեմիս դիցուհու մեհյանը: Այդ մասին հետևյալ հիշատակումն է կատարել Մ. Ավգերյանը. «... և սրբե զգաւառ իւր յամենայն պղծութեանց հեթանոսական պաշտման՝ քակելով ի հիմանց զբազինն Արտեմեայ, որ ի Միւռիայ. մինչև յայտնապէս աղաղակել դիւաց, թէ յաղթեցաք ի նմանէ, և արտաքսեցաք ի բնակութիւնէս մերմէ»⁸:

⁸ Նշվ. աշխ., էջ 317: